

Gestica sacrală în dansul tradițional

Călușarii

În anul 2011, la Festivalul Păstoritului de la Sarighiol de Deal, am luat un interviu unui fiu al satului, care m-a copleșit prin profunzimea unor observații. Citez:

„Priviți desenele de pe vasele de lut din neolitic... Priviți dansurile străvechi, moștenite de la daci, traci și geți... Oare nu sunt cumva mesaje?... Poate că prin desen aparent naive și pași de dans de aparentă simplitate, ni se comunică lucruri de importanță vitală destinate, a fi dezlegate de inițiați. Eu aș defini acestea destinație, neam, patrie și a le trăda înseamnă să ne abandonăm destinația ca neam și ca patrie. În folclor vom desluși mesaje de maximă importanță, privind trecutul, și, în mod sigur, viitorul”.

L-am citat pe Ursu Costică, învățător din Padina, jud. Buzău, un om nu prea bătrân, dar foarte matur în gândire. Nu sunt specialist în folclor, dar ca un fiu de țaran dinspre Bucovina, am tresărit ascultându-l pe Costică Ursu – om cu nume predestinat. Mi-am amintit atunci de vechi ziceri populare, de basme precum „*Tinerete fără bătrânețe*” – folosit de Constantin Noica drept temei filosofic întru deslușirea neamului românesc; mi-am amintit de Tudor Pamfilie și Romulus Vulcănescu, dar și de Mircea Eliade, cărturari care prin opera lor au spus mereu că în folclor este săpat tot înțeleșul destinului omenesc (atât de neclar multor mari filozofi care nu văd în existența omenească decât zădărnici, neant, moarte eternă.

Contraargument: Părintele Constantin Galeriu a lăsat scris: *Moartea este atee*).

Mesajele folclorului transmit că existența omenească este o bucurie întru eternitate. Un înțeles al acestui adevăr, îl aflăm în gestică dansului țaranilor dintotdeauna. La origini, precum se știe, toate dansurile aveau teme sacrale: de solicitare a bunăvoinței zeilor pentru stărpirea unor maladii cotoșitoare; pentru venirea binecuvântatelor ploii, deci a rodului pământului; de prevenire a furiilor naturii; de comunicare cu morții, de deochi, de izgonire a diabolicului; de inițiere a războinicilor în artele marțiale cu origini divine, spre înzestrarea oștenilor cu puteri supranaturale, și multe alte asemenea, considerate multă vreme, simple fantezii băbești.

Dansul *Călușarii*, al cărui act de naștere pare să fie precreeștin cu întreaga gestică sub semn inițiativ. În mod vădit, acest teatru rural foarte spectaculos, are, ca scop principal însănătoșirea bolnavilor. Întreg ritualul de pregătire și transpunere coregrafică, de altfel, stă sub semn sacral. Iată o variantă de pregătire descrisă de Horia Barbu Opreșan prin anul 1969 (*Călușarii*, Editura pentru Literatură, București): „*Între Paști și Înălțare se învoiesc câțiva feciori - totdeauna fără soț, deoarece cu soț nu e bine, așadar șapte sau nouă, ori mai mulți. Sunt oameni curați, aleși anume să vindece prin dans bolnavii. Pe parcursul celor nouă zile ei vor posti și vor dormi pe ațipite. Ei aleg mai întâi un Vătaf Mare și un Vătaf Mic, un Stegar, uneori și un Mut. Când*

s-au adunat cu toții, se face Steagul, o lungă prăjină de alun, în vârful căreia se leagă o basma, uneori și panglici colorate, pelin, leuștean verde și câte trei fire de usturoi pentru fiecare călușar. Stegarul va păzi cu strășnicie steagul, căruia toți călușarii jură credință, că vor juca cu dreptate, fără supărare și fără murmur. La final rostesc Legământul: - Ne legăm să fim uniți, să sărim unul peste altul, să ne ajutăm, să nu dosim banii, să nu ne rupem de Căluș și să nu atingem de femeie cât vom fi în Căluș. Unul dintre ei, care știe Deochiul, aduce o ploscă cu apă adunată din roua dimineții pe care o descântă. Dacă pe parcursul celor nouă zile cât durează jocul lor, unui dansator i se face rău, i se dau trei linguri din acea apă, îi leagă părul cruce în vârful capului, iar Vătaful strigă: - Scoală mortule! În acel moment dansatorul se ridică de jos, de parcă nimic rău nu ar fi pățit. Tot atâta se oprește sângerarea nazală datorată efortului. Cu acea apă sunt stropiți și bolnavii”.

Jocul Călușarilor – teatru și dans inițiativ

Horia Barbu Opreșan, autorul

unui volum 300 pagini dedicat acestui obicei cu origini străvechi, spune: *Teatrul a fost la origini magie și rit. La japonezi erau constituiți în Ordine cu prescripții severe. Călușarii pot fi comparați cu un Ordin, supuși ca și membrii Ordinului Călugărești unor discipline interioare ce nu puteau fi încălțate ori nesocotite.*

Ca atare **Dansul Călușului** poate fi considerat un Ordin Actoricesc, a cărui menire - așezată sub protecția zeilor, conferă dansatorilor aleși în ritual, har divin și puteri miraculoase. Călușarii juruți obțineau inițierea prin punerea unui căluș în gură: numai așa inițiatul devenea călușar. Punerea călușului semnifică tăcerea, secretul inițierii pe care călușarul trebuia să-l respecte dealungul celor nouă zile.

Romulus Vulcănescu propune, într-o susținută teorie, că **Dansul Călușului** ar deriva din datina aromână Kolabrismos, un dans solstițial trac, cu implicații rituale ludice, medicale, războinice și cathartice. Imitând mersul soarelui pe cer, ceata horitorilor pornea dansul în zori, oprindu-se odată cu apusul astrului.

„Prim călușar al țării”

La dansul Kolabrismos, format exclusiv din bărbați, aceștia purtau toiege simbolizând soarele, transformate ulterior în mascoide de cai solari. Semnificativ pentru istoricul acestui dans, relevăm că toiaagul, purtat de toți călușarii, poartă aceeași valoare simbolică. (Silviu N. Dragomir, volumul Enigme, Editura Enmar, 1998)

Caracterul curativ al Dansului Călușarilor – subliniază Silviu N.

grup. Dansatorii căzuți „preluau” boala, în mod miraculos, suferindul însănătoșindu-se pe dată, călușarii revenind la dans nevătămați, întrucât au de mers și la alți bolnavi.

Un ritual de vindecare prin Căluș este comentat de Mircea Eliade în *Istoria credințelor și ideilor religioase*, vol. II. Bolnavul este scos afară din sat și așezat sub un copac vânos. Călușarii horesc în jurul lui. La un moment anume, când

calusar cu simbolul Soarelui

Dragomir, este vădit prin procedee străvechi evocând... acupunctura. Călușarii fac cerc în jurul persoanei bolnave așezate pe pământ, în jurul căreia dansează cu pași anume, lovind cu bastoanele (un-eori cu un ciocan) tălpile dezgolate ale suferindului, nu oriunde, ci în puncte reflexogene. Alteori ei freacă talpa bolnavului cu o mixtură de ierburi de leac, purtate de călușari la brâu, sau în săculețul atârnat de steag: pelin, leuștean, pătrunjel, mușetel, odolean (din care se extrage extraveralul).

Aceeași sursă evidențiază și practicarea exorcizării prin paroxismul dansului efectuat în jurul unui bolnav de friguri. Vătaful agită steagul deasupra unui dansator, cel vizat, pornind să joace tot mai frenetic, până cade răpus de efort. Scena se repetă și cu alți călușari sau cu întregul

hora s-a întezit, Vătaful atinge cu steagul un dansator. Acesta cade la pământ pentru 3-5 minute, simulând o sincopă, care poate fi reală, din cauza efortului dansului. În momentul căderii dansatorului, bolnavul trebuie să se ridice și să fugă cât poate de repede. Dacă nu poate singur, călușarii îl iau de mâini și se îndepărtează cu toată viteza. Prin cădere călușarul a preluat boala celui suferind, dar el va supraviețui, deoarece este inițiat.

În Bucovina nordică se joacă și acum un dans cu origini necunoscute: **Șchioapa**. Formând un monom, dansatorii se prind de mâinile petrecute printre picioare, schiopătând tot timpul dansului, rostind anumite onomatopee aparent fără nici o noimă, dar și strigături cu substrat licențios: *Șchioapa* este – vizibil –, un ritual menit revigorării bărbăției.

Ce este Călușul?

Toată lumea îl consideră numai un dans popular, când dansul propriu-zis este numai un fragment. „Călușul” nu e neapărat numai o tradiție, e și o stare de spirit. În momentul în care călușarul îmbracă faimosul costum tradițional, se simte călușar! La fel cum polițistul se simte polițist numai în uniformă!

Conform tradiției, Călușul se joacă la anumite sărbători.

„Călușul” se joacă strict de Rusalii, la șase săptămâni după Paști. Ielele sunt parte a răului, iar călușul e de partea binelui, el alungă spiritele rele prin bătaia în pământ, prin zurgălăi, prin mare zarvă. Bolile trebuie să dispară, vitele să nu se îmbolnăvească, copiii să fie sănătoși. E atât de vechi, încât nici graiul articulat nu prea se înțelege...

Ce semnifică strigătul „Hăpșă!...”, este chiuitură, un îndemn la joc?

E strigătul de comandă al Vătafului, dar și o stare de interior. Înseamnă că, atunci când vătaful zice o comandă, îi răspund și eu la fel. Are mai mult caracter militar: ți se comandă, îi spui că ai înțeles comanda. Spiritul militar se întâlnește foarte mult în „căluș”, căci fără comandă nu se poate face nimic. La „căluș” e un comandant în capul plutonului - Vătaful, și încheietorul de pluton - ajutorul de vătaf.

Ce rol are în „Călușul” ritualic personajului jucat de „Mut”?

Când faci Călușul de tradiție, nu se poate fără „Mut”. Probabil că este șamanul din vechime, forța antagonică a „Vătafului” și a „Călușarului”, pentru că el nu se înțelege cu călușarii niciodată. Se zice că toate forțele răului le preia el, le ține în el. Niciun lucru nu poate să dispară definitiv, ci este înglobat

undeva; atunci, el preia toate cele rele. De aceea, el e întotdeauna în contradicție, e un om dur și rău, dar nu face nimănu rău. El are rol sacral, deoarece este un inițiat.

Ce rol are Jurământul călușarilor?

Jurământul se depune dimineața, când răsare soarele, unde, la o răspântie, cu voce înceată: „Jur să ascult comanda dată de trei ani de zile, indiferent ce s-ar întâmpla!; Jur să nu mă leg de nevasta nimănu, nici măcar de a mea, în perioada respectivă!; Jur că trei ani de zile dansez, nu stric ceata!

Ceata este formată aleatoriu, sau după niște reguli?

Dacă sunt mai puțin de șapte

calusar din Arad (pe la 1900)

călușari, aia nu se cheamă „ceată”. Se formează din numere fără soț: șapte, nouă, unsprezece. Nu mai mulți.

Datina spune că în ceata călușarilor erau aduși oamenii cei mai curați din sate.

Odinioară o fi fost așa, dar acum selecția nu se face prin asemenea criteriu, ci, în primul rând, prin cunoașterea dansului și o foarte bună execuție.

Dimitrie Cantemir pomenește că, printre călușari, era și un bărbat de nouăzeci de ani...

După cum descrie jocul, Dimitrie Cantemir nu a văzut un căluș deal nostru, ci alt dans moldovenesc asemănător oarecum cu Dansul Călușarilor. Cândva acest frumos obicei se practica pe întreg cuprinsul țării, în Moldova fiind la mare cinste. Din păcate, aria jocului s-a restrâns, Călușul autentic se mai găsește doar în Olt.

Un cronicar ungar – Dorzsa Daniel, consemna caracterul fascinant al dansului călușarilor.

Da, e vorba despre marea serbare a Alipirii Ardealului, petrecută pe câmpia de la Alba Iulia, la anul 1599, când Baba Novac, vornicul muntean, s-a dus acolo cu o sută de călușari. Novac plantase doisprezece stâlpi dispuși în cerc, pe vârful fiecăruia fiind instalate platforme de 4 metri, pe care se afla un călușar. Cei 100 de dansatori dansau la unison, din ce în ce mai rapid și mai spectaculos, stârnind aclamațiile românilor, dar și ale maghiarilor prezenți acolo.

Costumele, după descrierea cronicarului, sunt asemănătoare în proporție de 90% cu cele de astăzi.

Cronicarul spune că dansatorii săreau în aer trei metri.

Forța picioarelor și brațelor călușarului îndelung antrenat, sunt cu mult peste medie. Sprijinit în baston, el se poate „catapulta” la mare înălțime. Ca efort, călușul seamănă cu o cursă de 100 de metri, nu-ți ajunge aerul.

În viziunea unor coregrafi, dansatorii sunt puși în timpul jocului, să sară unul peste altul.

În tradiție acest gest se face doar în momentul depunerii Jurământului. Acești coregrafi sunt mânați de interesul să apeleze la scenele spectaculoase, și, iată, acest moment special a fost pervertit, transformat într-o o figură scenică, ca la spectacolele de revistă sau de circ. Fără să le pese că sfidează tradiția. Păcat! așa se va pierde sensul superior a ceea ce exprimă Dansul Călușarilor.

Majoritatea ansamblurilor de folclor au în repertoriu acest dans.

Toate ansamblurile mari au acum „căluș”, dar „căluș de scenă”, fără nicio legătură cu ritualul. Totul e făcut după ureche, ca să dea bine, să fie spectaculos.

Ce semnificație are bastonul nelipsit din dansul călușului?

Odinioară el purta sabie. Bastonul a devenit obiect de sprijin, dar și ca apărare, că te bate Mutul, dacă nu ești atent.

Romulus Vulcănescu consideră că acest dans ar fi preluat dintr-un străvechi obicei aromân în care toiegele – mastoide reprezentau razele soarelui.

Dansul este atât de vechi, că i s-a pierdut sorgintea. Evident, unele teorii bazate pe istorie, emise de împătimitii datinilor și miturilor noastre, precum Mircea Eli-

ade sau Romulus Vulcănescu, vin cu argumente imbatabile, dar eu cred în latura practică, în ceea ce s-a transmis din generație în generație, pe parcursul poate a mii de ani.

Dintre marii coregrafi, pe care i-ați cunoscut, care credeți că respecta tradiția?

Cel mai drag îmi este cel care m-a recomandat pentru „Rapsodia Română”, artistul emerit Petre Bodeuț; apoi, Puiu Vasilescu, Tita Sever, Viorel Vatamaniuc de la Suceava, Valeriu Buciu... Astăzi, din păcate, nu mai sunt mari coregrafi; nu mai sunt nici școli. Cinste celor de la Chișinău, care au înființat Academie de Folclor, unde învață jocul popular și instrumentele populare.

De când dansezi, Nichita Dragomira?

De șaiszeci de ani, de când am intrat în circuit. Sunt călușar de țărănească, sunt la prima mână. Am parcurs toate etapele unui dansator, de la amator, la profesionist. Când s-a desființat „Ciocârlia”, au mai rămas două ansambluri de folclor: „Doina” al Armatei și „Rapsodia Română”. Am colaborat cu acele ansambluri din 1969, dar eram student, nu puteam fi angajat. În 1972, când am terminat facultatea, am fost repartizat la „Rapsodia Română”, al cărei sediu se afla în centrul vechi al capitalei, pe Lipscani. A fost o instituție artistică de mare forță, cum alta nu a mai avut România, unde prima vioară era Ionel Budișteanu, a doua Paraschiv Oprea. Acolo totul era „pe învățătură”, ca să spun așa, nimic nu se făcea „după ureche”. Era o splendoare!... ceva ce nu are termen de comparație, că nici nu-mi mai vine să intru pe acum Lipscani...

Coregraful Nichita are „urmași”?

Da, stau foarte bine! Am cinci – șase, în jur de cincizeci de ani, care sunt „brici”: Costică Bălărău și Iliuță Brăileanu sunt doi dintre ei.

Care a fost cel mai frumos moment din cariera de dansator?

Acum... șapte ani, când la Dijon, cu o lucrare coregrafică ce-mi aparține în totalitate, Ansamblul Folcloric Profesionist „Plaiurile Oltului” din Slatina a luat Marele Premiu. Am făcut o similitudine între Ciocârlie, răsăritul soarelui și „căluș”. Întâi e răsăritul, apoi zboară ciocârlia, iar depunerea jurământului are loc la asfințit.

Satul românesc, locul de naștere și perpetuare al Călușului, este pe cale de dispariție. Ce se va întâmpla cu acest dans?

Când nu mai ai țărani, începi să fii circumspicit cu originile și viitorul unor tradiții. Aici trebuie să intervină specialistul, instituțiile abilitate, că e lucru știut: ce plantezi, aia rămâne. „Călușul” nu va dispărea, dar va suporta transformări. Normal ar fi să nu uităm lucrurile esențiale, datina, fiindcă nimic nu se mai întoarce la origini.

nichita dragomira

Nichita Dragomira: n. la 3 august, în Zodia Leului, la Vâlcele jud. Olt. Absolvent al Facultății de Educație Fizică și Sport. Timp de 14 ani a condus Ansamblul Folcloric Profesionist *Plaiurile Oltului*, astăzi *Doina Oltului*. Este consultant artistic în cadrul Centrului Județean pentru Conservarea și Promovarea Culturii Tradiționale, supervizând activitatea a zeci de instructori de dans din toate zonele județului. Aptitudinile și competențele sale artistice legate de coregrafie, etnografie, tradiție populară, i-au fost

omagate cu titlul de **Prim călușar al țării**